

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

ОМЕЛЬЧЕНКО СВІТЛАНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

на дисертацію та автореферат Юрків Ярослави Ігорівни „Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення”, представлених на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

У сучасному українському суспільстві з огляду на нестабільну ситуацію, пов'язану з російською агресією та військовим конфліктом на сході України, спостерігається зміна характеру і форм соціальних тенденцій: зростання соціальної напруги, втрата багатьма громадянами соціального статусу, бачення перспектив власного життя та свого майбутнього. Як наслідок помітно зростає кількість соціальних проблем у соціумі, зокрема з'явилися вразливі категорії населення, які потребують кваліфікованої соціальної допомоги, психологічного захисту і правової підтримки професійно підготовлених соціальних педагогів та соціальних працівників.

Текст дисертації послідовно й ретельно розкриває теоретичні та практичні здобутки дисертантки, доводячи їх наукову новизну та практичне значення, а представлений у загальній характеристиці науковий апарат дослідження (мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, концепція, завдання, методи дослідження тощо) є чітко і логічно визначеним та повністю відповідає темі дисертації, що свідчить про високу методологічну грамотність та наукову досвідченість автора.

Аналіз дисертації Я. І. Юрків дозволяє оцінити роботу як багатопланове, ретельно виконане дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, що має як практичне, так і наукове значення. Основний

зміст дисертації дає можливість простежити шлях розв'язання автором теоретичних і практичних завдань дослідження.

У *першому розділі* дисертантка, за традицією, здійснює науково-теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, у результаті якого не тільки знаходить великий арсенал здобутків у різних галузях знань для здійснення власного дослідження, а й виявляє проблемне поле у соціально-педагогічній теорії та практиці розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, які намагається поступово вирішити у процесі дослідження.

У *другому розділі* Ярослава Ігорівна розкриває теоретико-методологічні засади соціальної роботи із вразливими категоріями населення в контексті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, розкриваючи поняття та класифікації вразливих категорій населення як об'єкта соціальної роботи; з'ясовує місце соціальної роботи із вразливими категоріями населення в сучасному освітньому та професійному вимірах; визначає сутність і структуру професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

У *третьому розділі* особистим внеском авторки є обґрунтування, розробка й упровадження системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, основними структурними компонентами якої визначено: *ціле-результативний компонент*, що визначає мету – формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, яка є системоутворювальним чинником, реалізується на трьох рівнях (мега-, макро-, мікро-) та знаходить своє втілення в конкретному *результаті* – професійна готовність майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до

роботи із вразливими категоріями населення; *теоретико-методологічний компонент*, який представлено *методологічними підходами* на чотирьох рівнях методології (філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому, технологічному): аксіологічним, системним, діяльнісним, особистісно зорієнтованим, компетентнісним, середовищним, інформаційним, культурологічним, синергетичним, суб'єктно-діяльнісним, контекстним, технологічним підходами; *принципами* – загальнонауковими: доступності, науковості, систематичності, послідовності, комплексності, інтеграції, гнучкості, самоактуалізації, суб'єктності, оптимальності, зв'язку теорії з практикою; та *специфічними*: індивідуальності освітньої траєкторії здобувача, саморозвитку, освіти протягом життя, опори на життєвий досвід, активності, партнерства та взаємодії, інтеграції навчальної, наукової та професійно-практичної діяльності; *суб'єкт-об'єктний* компонент, що відображає професійний портрет *суб'єктів* (науково-педагогічних працівників і різних стейкхолдерів) та індивідуально-психологічні характеристики *об'єктів* (майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників), стосунки між якими будуються на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії та партнерства; *середовищний компонент*, який представлено *внутрішнім* (адміністративний та професорсько-викладацький склад ЗВО, керівники практик, едвайзери (куратори академічних груп), представники органів студентського самоврядування, різноманітні структурні підрозділи та служби університету – соціальна, розвитку кар'єри, психологічного відновлення та адаптації, розвитку лідерських навичок, розвитку творчих навичок, інформаційний, інклюзивний та ін.) та *зовнішнім* (окремі індивіди, різнопрофільні соціальні інституції: установи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, органи внутрішніх справ, служба у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян, центри зайнятості, центри професійної, медичної та соціальної реабілітації інвалідів, геріатричні установи, притулки для неповнолітніх, центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх,

будинки нічного перебування бездомних громадян, центри обліку бездомних громадян, соціальні готелі, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), військові частини, благодійні, громадські, волонтерські організації, фонди та ін.) *середовищем закладу вищої освіти*, у межах якого стає можливим інтеграція ресурсів різних суб'єктів та досягнення мети системи – формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення; *змістовий* компонент, котрий віддзеркалює зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення відповідно до його складників: *мотиваційно-ціннісного* (ціннісне ставлення до освіти та майбутньої професії, мотивація на досягнення успіху в освітній і професійній діяльності, зокрема в роботі із вразливими категоріями населення, потреба в постійному особистісному й професійному зростанні), *науково-теоретичного* (сукупність знань про соціальну політику та особливості надання соціальних послуг вразливим категоріям населення, сутність і класифікації вразливих категорій населення, технологій, форм та методів соціальної роботи із вразливими категоріями населення), *операційно-практичного* (уміння й навички оцінювати та вирішувати соціальні проблеми та потреби вразливих категорій населення, налагоджувати співпрацю з представникам різних професійних груп та громад, виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси вразливих категорій населення), *індивідуально-психологічного* (володіння психофізіологічними (абстрактність, критичність, емоційна стабільність, вольова рішучість) та психологічними (цілеспрямованість, толерантність, комунікативність, емпатійність, відповідальність) якостями особистості); *технологічний компонент*, що відбиває *технології* (особистісно зорієнтовані, саморозвитку, евристичні, інформаційно-комунікаційні, дослідницькі, модульно-рейтингові, професійно зорієнтовані (прикладні) та ін.), відповідні *форми й методи* в їх межах та *етапи* (адаптивний, формувальний, активно-творчий) професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до

роботи із вразливими категоріями населення, через який можлива реалізація системи загалом.

У *четвертому* розділі дисертантка надає детальний опис експерименту з упровадження розробленої системи в освітній процес ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та представляє аналіз ефективності дослідно-експериментальної роботи, підтверджує висунуту гіпотезу, яка полягає в тому, що процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення набуде ефективності, якщо базуватиметься на відповідній системі, що забезпечена науково-теоретичним і практичним обґрунтуванням змісту та технологій її реалізації.

Вражає обсяг та глибина наукової новизни та практичного значення результатів дослідження. Так, *уперше* обґрунтовано науково-теоретичні й практичні засади системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, що містить ціле-результативний, суб'єкт-об'єктний, середовищний, змістовий, технологічний компоненти на основі врахування сукупності методологічних підходів (аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, середовищний, технологічний) і принципів (науковості, варіативності навчання, навчального співробітництва, професійної спрямованості); уведено до наукового обігу поняття «система професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення»; змодельовано та розроблено систему професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, схарактеризовано її компоненти (ціле-результативний, суб'єкт-об'єктний, середовищний, змістовий,

технологічний); визначено компоненти (ціннісно-мотиваційний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний), відповідні критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення (низький, середній, високий); *удосконалено*: зміст, технології, форми, методи, навчально-методичне й інформаційне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення; *набули подальшого розвитку*: теоретичні положення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників у закладах вищої освіти; трактування базових понять (професійна підготовка, професійна готовність, соціальна та соціально-педагогічна робота, соціальні послуги, вразливі категорії населення); змісту складників професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення (ціннісно-мотиваційного, науково-теоретичного, операційно-практичного, індивідуально-психологічного).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в успішній апробації системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення за спеціальністю 231 Соціальна робота; розробці змістового наповнення та навчально-методичного й інформаційного забезпечення освітніх компонентів професійного спрямування: «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів у громаді», «Соціальна робота з особами, що потрапили у СЖО», «Соціально-педагогічна робота з біженцями та переселенцями»; доповненні відповідними темами програм освітніх компонентів «Історія, теорія і практика соціальної роботи», «Соціальна педагогіка», «Технології соціальної роботи»; програм різних видів навчальних та виробничих практик завданнями, що спрямовані на формування операційно-практичних умінь та навичок, необхідних для роботи із вразливими категоріями населення; розробці й апробації тренінгової програми «Соціальна робота із вразливими категоріями

населення»; проведенні низки семінарів, круглих столів, науково-практичних конференцій за тематикою дослідження.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності 231 Соціальна робота за освітніми програмами «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота», підвищенні кваліфікації, неформальної освіти та самоосвіти фахівців у галузях 23 Соціальна робота, 01 Освіта / Педагогіка, 05 Соціальні та поведінкові науки; науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.

Дисертаційна робота є завершеним і цілісним дослідженням. Висновки до розділів та загальні висновки відповідають концептуальним положенням і завданням дослідження, містять узагальнення одержаних дисертанткою результатів.

Основні результати дисертації представлено у 44 публікаціях, із них 3 монографії, 26 статей у наукових фахових виданнях України та 4 у зарубіжних періодичних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз (Web of Sciences), 2 навчальних посібники з грифом МОН України. Результати дослідження достатньо апробовані.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, які подані в тексті дисертації.

Визнаючи актуальність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертації Я. І. Юрків, уважаємо за необхідне вказати на деякі дискусійні аспекти та висловити певні зауваження:

1. Обґрунтовуючи використання різних наукових підходів до розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, авторка цілком правильно визначає концептуальні положення особистісно зорієнтованого, людиноцентрованого та студентоцентрованого підходів, які враховано у дослідженні. При цьому дисертаційна робота тільки б виграла аби дослідниця розкрила, як співвідносяться ці підходи і які специфічні їхні положення використано у роботі.

2. Дисертантка цілком справедливо й дуже ретельно розкриває міжнародний досвід професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення. Вважаємо, що у дослідженні доцільним було б більш детально представити інформацію про те, як вплинуло на зміст професійної підготовки глобальне визначення соціальної роботи.

3. Ураховуючи спеціальність, за якою подано до захисту дисертаційну роботу, у третьому розділі докладно представлено характеристику середовищного компоненту, що складається з внутрішнього та зовнішнього середовища ЗВО. На наш погляд, внутрішня структура є унікальною і не зустрічалася в інших дослідженнях, а тому було б цілком виправданим більш ґрунтовно викласти авторські положення, на основі яких створювалося це середовище, що збагатило і зміст самої роботи, і підвищило її практичну значущість.

4. Вважаємо також необхідним урівноважити обсяг підрозділів 1.1., 1.2., 1.3. першого розділу та п. 2.2. другого розділу дисертації, які є надто розлогими за формою подання інформації, додавши до них наочні засоби структурування представлених змістово-аналітичних матеріалів (узагальнюючі таблиці, схеми), що сприяло би їх скороченню за обсягом, але дозволило б не втратити повноту інформації.

5. У підрозділі 4.1 «Дослідження сучасного стану готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення» авторка доволі ґрунтовно характеризує критерії професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: ціннісно-мотиваційний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний. А от показники представлені лише описово.

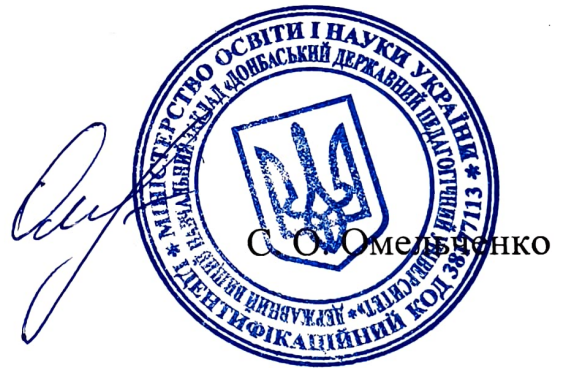
Загальний висновок. Висловлені зауваження та побажання не знижують загальної цінності рецензованого наукового дослідження. Дисертація містить матеріали, що можуть бути підґрунтям для подальшого

вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення», можна стверджувати, що вона є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке повністю відповідає всім вимогам, висунутим до дисертацій пп. 9, 10, 12, 13 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Юрків Ярославі Ігорівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
ректор ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Тідогис Омельченко С.О. засвідчує.

Каталяник

Відділ кадрів

Е.С. Сілік